

บทที่ 4

ความคิด ความเชื่อ ของกวีที่สะท้อนจากจินตนาการในการประพันธ์ วรรณกรรมร้อยกรอง เรื่อง “ลพिकอังกฤษวัด”

การที่เราจะทำความเข้าใจคติความเชื่อของชาวเขมร หรือขอมนั้น อันดับแรกจะต้องมีความเข้าใจในหลักของศาสนาพราหมณ์เป็นอย่างดีเสียก่อน เนื่องจากวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อต่างๆ ตลอดจนถึงศาสนสถานที่เป็นโบราณสถาน ซึ่งพบได้ทั่วไปในราชอาณาจักรกัมพูชาที่ยังเหลืออยู่จนทุกวันนี้ มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ ศาสนาพราหมณ์เริ่มแพร่เข้ามาในอาณาจักรเขมรพร้อมๆ กับการรับเอาวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาในอาณาจักรราชวพุทธศตวรรษที่ 6¹

เนื่องจากอาณาจักรเขมรรับวัฒนธรรมอินเดียเข้ามา และชาวอินเดียเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขมร จึงเป็นเหตุให้มีการรับเอาศาสนาทั้งสองของอินเดียคือ ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย ไวยณิกาย และพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาประจำราชอาณาจักรเขมรอยู่เป็นพันๆ ปี จนกระทั่งถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ศาสนาพุทธจึงเป็นศาสนาประจำราชอาณาจักร ถึงแม้ผู้คนจะนับถือทั้งสองศาสนาควบคู่กันไป แต่ร่องรอยการนับถือศาสนาพราหมณ์ได้ปรากฏเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในราชพิธี “เทวราชา”² ซึ่งเป็นพระราชพิธีซึ่งประกอบขึ้นบนภูเขามเหศวรบรรพต หรือเขาพนมกุเลนในปัจจุบัน พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 (ครองราชย์ พ.ศ.1345) ได้สถาปนาศูนย์กลางเมืองหลวงของพระองค์ขึ้นพร้อมๆ กับได้สถาปนาเทวราชา หรือ “กมรเตง ชคต ต ราช” เพื่อสนองความต้องการทางการเมือง คือให้กัมพูชาหลุดพ้นจากอำนาจจวา และเพื่อให้พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 เป็นจักรพรรดิ คือเป็นใหญ่แต่องค์เดียวในจักรวรรดิ เป็นสมมุติเทพ หรือเป็นองค์พระคือนั่นเอง

¹กมลเสาวร ภัตดาจารย์,, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม, แปลโดย ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรรดิค ดิสกุล (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ ๓ เซนเตอร์, 2547), 3.

²อุไรศรี วรรตะริน, “ประวัติศาสตร์กัมพูชา”, ใน ประชุมอรรถาภิธานเขมร รวมบทความวิชาการของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อุไรศรี วรรตะริน (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2545), 64.

ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 รัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ลัทธิไวษณพนิกายเจริญขึ้นสูงสุดในราชสำนักเขมร เนื่องจากพระองค์เป็นกษัตริย์นักรบผู้เกรียงไกร และเป็นผู้สร้างปราสาทนครวัดขึ้น พระองค์นับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย ซึ่งบูชาพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าสูงสุด นครวัดจึงถูกสร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่พระนารายณ์ รูปเคารพต่างๆ ภาพสลักเล่าเรื่อง และประติมาณียาที่ปราสาทนครวัด จึงล้วนแล้วแต่สร้างขึ้นตามคัมภีร์พราหมณ์โบราณ เรียกว่า “ภควตปุราณะ” เพื่อสรรเสริญและยกย่องพระนารายณ์ มหาเทพเรื่องสำคัญ 2 เรื่อง คือ รามายณะ และมหาภารตะ ซึ่งเป็นมหากาพย์ ที่สรรเสริญอวตารของพระนารายณ์ทั้ง 2 ปาง คือ พระราม และพระกฤษณะ ก็ได้ถูกสร้างขึ้นเป็นภาพสลักเล่าเรื่อง เป็นประติมากรรมที่สำคัญของศาสนสถาน นายกมลเศวต ภัตตาคารย์ ได้กล่าวว่า ภาพสลักที่ปราสาทนครวัดนั้น การอวตารเป็นพระกฤษณะ จะเป็นอวตารที่สำคัญที่สุด ด้วยเหตุที่คัมภีร์ภควตปุราณะกล่าวว่า “บุคคล (อวตาร) เหล่านี้เป็นแต่เพียงการปรากฏของส่วนที่แยกออกมาจากพระนารายณ์เท่านั้น คงมีแต่เพียงพระกฤษณะองค์เดียวที่เป็นภควตทั้งองค์”³ ภาพสลักต่างๆ ภายในปราสาทนครวัดแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมอินเดียซึ่งแพร่เข้ามาในอาณาจักรเขมรตั้งแต่สมัยฟูนัน ได้หยั่งรากลึกแผ่ขยาย กิ่งก้านสาขาจนกลายเป็นอันเดียวกับวัฒนธรรมประเทศเขมรเอง ยิ่งในยุคสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างปราสาทนครวัดด้วยแล้ว วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนาในลัทธิไวษณพนิกายที่พระมหากษัตริย์มีความเคารพศรัทธาอยู่ ได้ลงหลักปักฐานอย่างเหนียวแน่น ดังจะเห็นได้จากภาพสลักเล่าเรื่องที่แสดงถึงภูมิรู้ในด้านศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกายอย่างแตกฉานของช่างสลัก และสถาปนิก ในสมัยนั้น

หลังจากรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 เป็นต้นมา ก็ยังไม่มีปราสาทเขมรหลังใดที่จะมีความสวยงามและใหญ่โตเทียบเท่ากับปราสาทนครวัด แต่ถึงแม้ศิลปเขมร และอาณาจักรเขมรโบราณจะเจริญเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงพ้นสังกรรมแห่งโลกคือ เมื่อเจริญขึ้นสูงสุดแล้ว ก็ถึงกาลที่จะต้องเสื่อมทรุดลง หลังจากสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 7 มหาราชองค์สุดท้ายของอาณาจักรเขมร อาณาจักรเขมรก็เสื่อมความเจริญลง จากสาเหตุหลายประการ ในยุคปลายของสมัยเมืองพระนคร ปราสาทนครวัดและเมืองพระนครถูกทิ้งให้รกร้าง ประชาชนอพยพไปตั้งถิ่นฐานในที่อื่น เนื่องจากหนีสงครามและโรคระบาด บ้างถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยสงครามในปี พ.ศ. 1974 ประชาชนที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ใหม่ในยุคหลังพระนคร หันมานับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งเริ่มเข้ามามีความสำคัญเหนือศาสนาพราหมณ์ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18⁴ จากหลักฐานจารึกโคก

³กมลเศวต ภัตตาคารย์, ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม, 55.

⁴อุไรศรี วรตะริน, ประชุมอรรถาธิบายเขมร รวมบทความวิชาการของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. อุไรศรี วรตะริน, 52.

สวายเจก พ.ศ. 1851 ที่แต่งเป็นภาษาบาลี และมีการระบุว่า เป็นพุทธศาสนานิกายเถรวาทชัดเจน ประชาชนในยุคหลังนี้ แม้จะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้นครวัดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถทราบที่มา และไม่สามารถตอบได้ว่า นครวัดเกิดขึ้นได้อย่างไร ประชาชนในยุคหลังเมืองพระนครจึงเล่านิทานปรัมปราต่อๆ กันมา ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเกตุมาลา โอรสผู้มีบุญญาธิการของพระอินทร์ พระเกตุมาลามิมาดาเป็นมนุษย์จึงไม่สามารถอยู่บนสรวงสวรรค์ได้ พระอินทร์จึงให้พระวิสสุกรรม เทพแห่งการก่อสร้างและศิลปลงมาสสร้างปราสาทนครวัดให้เป็นพระราชวังบนโลกมนุษย์แก่พระเกตุมาลา นิทานปรัมปราเรื่องพระเกตุมาลานี้ เป็นการอธิบายความไม่รู้ และตอบคำถามเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการกำเนิดขึ้นของนครวัด ซึ่งประชาชนในยุคหลังไม่สามารถตอบได้ ถ้าถามประชาชนในยุคหลังเมืองพระนครที่ยังไม่มีความรู้ทางด้านวิชาการ ว่านครวัดเกิดขึ้นได้อย่างไร ประชาชนก็จะใช้นิทานปรัมปราเรื่องพระเกตุมาลานี้ เป็นคำตอบว่า เทวดาชื่อพระอินทร์ เป็นผู้สร้างปราสาทนครวัด

กวีผู้ประพันธ์ “ลเบิกอังกอร์วัด” เป็นกวีในยุคหลังเมืองพระนคร และมีความเชื่อเกี่ยวกับนครวัด ตามเนื้อเรื่องนิทานปรัมปราเรื่องพระเกตุมาลา กวีได้นำนิทานปรัมปราซึ่งเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่เล่าสืบต่อกันมาโดยไม่มีลายลักษณ์อักษร มาประพันธ์เป็นบทประพันธ์ร้อยกรอง ชื่อว่า “ลเบิกอังกอร์วัด” จากการศึกษาบทประพันธ์พบว่ากวีเป็นผู้มีความรู้แตกฉานด้านวรรณศิลป์ และวรรณคดี ตลอดจนเรื่องราวในพุทธศาสนา เนื่องจากชาวเขมรในยุคหลังเมืองพระนครได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทแล้ว จึงไม่มีความรู้ในด้านศาสนาพราหมณ์ ทำให้ขาดความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับมหากาพย์ที่สำคัญทั้งสองเรื่องคือ มหาภารตะ และรามายณะ เรื่องราวในปุราณะเกี่ยวกับเทพชั้นรองอื่นๆ อวตารปางต่างๆ ของพระนารายณ์ ตลอดจนเทพรักษาทิศ สิ่งที่กวีได้ถ่ายทอดลงสู่วรรณกรรมล้วนเป็นเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น ถึงแม้จะมีเรื่องราวเกี่ยวกับอวตารของพระนารายณ์เป็นพระราม แต่ก็ไม่ใช้รามายณะ ที่รับมาพร้อมๆ กับศาสนาพราหมณ์ของอินเดีย

สิ่งที่บ่งบอกการได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทอีกประการหนึ่ง คือ เรื่องการบูชาเทพเจ้า กวีไม่มีความรู้ทางศาสนาพราหมณ์เกี่ยวกับเทพเจ้าต่างๆ ซึ่งได้แสดงไว้ในภาพสลักเล่าเรื่อง เทวดาที่กวีกล่าวถึงเป็นเทพที่มีอยู่ในศาสนาพุทธ คือ พระอินทร์ พระวรุณ พระอาทิตย์ และพระจันทร์เท่านั้น เนื่องจากเทพที่กล่าวถึงนี้ เป็นเทวดาที่เลื่อมใสในพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในพุทธประวัติ และเรื่องราวในศาสนาพุทธ ในขณะที่ภาพสลักที่ปรากฏเป็นรูปเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์องค์อื่นๆ ซึ่งได้แก่ พระพรหม พระลักษมี พระอุมา พระกณेश พระขันธกุมาร และเทพรักษาทิศทั้ง 8 กวีไม่ได้กล่าวถึง และอธิบายไว้ในคำประพันธ์เลย

ภาพที่สลักพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ผู้สร้างปราสาทนครวัด ที่สลักอยู่ ณ ระเบียงกวด้านทิศใต้ ฝั่งตะวันตก เล่าเรื่องเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2

โดยแสดงพระรูปของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ถึง สองครั้งและได้จารึกนามของพระองค์เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วว่า “ระกมรเตงอัญ บรมวิญญูโลก” ในภาพแสดงรูปของพระองค์ประทับอยู่เหนือบัลลังก์ องค์ของพระรูปสลักเป็นภาพใหญ่สง่างาม อีกภาพเป็นภาพพระองค์กำลังประทับยืนอยู่เหนือพระชาธารศึก ท่ามกลางบรรดาแม่ทัพนายกอง ล้อมรอบไปด้วยกลดแล้ ธง และทหารม้า ด้านหน้ามีเหล่าข้าราชการกำลังแสดงความเคารพ ด้านข้างมีข้าราชการชั้นสูง และเหล่าพราหมณ์ ด้านล่างของภาพมีขบวนข้าราชการนำเครื่องบรรณาการ ดูเป็นระเบียบงดงาม ภาพที่ยิ่งใหญ่และสง่างามดังที่กล่าวมานี้ กวีถ่ายทอดความคิดว่า เป็นภาพพระเกตุมาลา ผู้มีบุญญาธิการมาก กำลังประทับบนราชบัลลังก์ ท่ามกลางเหล่าข้าราชการ (ดูภาคผนวก ภาพชุดที่ 3) เมื่อกวีได้ชมภาพสลักชุดนี้ โดยมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการกำเนิดของนครวัด ตามนิทานปรัมปราเรื่องพระเกตุมาลา ทำให้กวีเกิดความรู้สึกว่าภาพพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 คือภาพพระเกตุมาลาจริง ลักษณะในภาพที่ยิ่งใหญ่สง่างามก็ยิ่งทำให้ผู้ที่ได้ชมภาพ เกิดจินตนาการต่อไปว่า บุคคลในภาพคือพระเกตุมาลา โอรสผู้มีบุญญาธิการของพระอินทร์ พระวิศสุกรรมจึงได้รับบัญชาจากพระอินทร์ให้สร้างปราสาทนครวัดขึ้น เพื่อเป็นที่ประทับบนโลกมนุษย์ของพระเกตุมาลา ความแตกต่างของการบรรยายภาพสลัก ภาพนี้ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของกวี ซึ่งเป็นชาวเขมรสมัยหลังพระนครที่ไม่ทราบที่มาแล้วว่า นครวัดเกิดขึ้นได้อย่างไร จึงพยายามตอบคำถามด้วยนิทานปรัมปราว่า นครวัดเป็นปราสาทที่เนรมิตขึ้นจากเทพ โดยมีความสวยงามและยิ่งใหญ่ของปราสาทนครวัดนั่นเอง ที่เป็นส่วนช่วยสนับสนุนความคิดและความรู้สึก